

МЦПД

Міжнародний
Центр
Перспективних
Досліджень

01001, Україна, м. Київ, вул. Бориса Грінченка, 4, офіс 3.
Тел. (044) 279-88-23 | office@icps.kiev.ua | www.icps.com.ua

Зовнішньополітичні акценти

20 листопада 2014 року
Випуск 12

Зміст

Зовнішньополітичні стратегії та рішення	1
• Брісбенський конфуз Путіна	1
• Відновлення територіальної цілісності України: чого чекати від коаліції?	2
Європейський фокус	4
• Рада ЄС вимагає від України реформ	4
Регіональний та глобальний фокус: вплив на Україну	6
• 22-й саміт Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва	6
• Розширення впливу Росії на Балкани: українські уроки для Сербії.	8
• Російські санкції проти Молдови та їх наслідки для України	11

Зовнішньополітичні стратегії та рішення

Брісбенський конфуз Путіна

15-16 листопада 2014 р. у м. Брісбен (Австралія) відбувся черговий саміт Великої Двадцятки (G20). Без сумніву, він запам'ятеється в історії міжнародних відносин як найбільш неоднозначна зустріч лідерів провідних країн світу. Його підготовка була позначена постійними дискусіями стосовно доцільності приїзду до Австралії Президента Російської Федерації Володимира Путіна. У випадку з виключенням Росії з Великої Вісімки одразу після анексії Криму її учасники виявили незаперечну одностайність. Проте з G20 ситуація розвивалася за іншим сценарієм. Світові лідери вирішили використати цей майданчик для відвертої розмови з лідером Росії та демонстрації своєї єдності в намаганні протистояти його агресивній політиці.

Напередодні саміту Володимиір Путін вирішив вчергове «пограти м'язами», направивши до берегів Австралії свої військові кораблі. Проте це радше викликало зворотній ефект. Присутні не лише не пом'якшили свою риторичку по відношенню до Росії, а навпаки були змушені її по-

силити. Зокрема, канцлер ФРН Ангела Меркель заявила, що присутність російського флоту турбує її значно менше, «аніж зазіхання на територіальну цілісність України». Президент США Барак Обама у своєму виступі наголосив на тому, що вважає «агресію Росії проти України загрозою всьому світу». Симптоматичними стали також слова Прем'єр-міністра Канади Стівена Гарпера, адресовані Володимиру Путіну, які процитували всі світові інформаційні агентства: «Думаю, я повинен потиснути Вашу руку, але маю сказати лише одну річ — забирайтеся геть з України».

Натомість традиційні партнери Росії, зокрема члени БРІКС, показово дотрималися нейтралітету, що стало свідченням їхньої неготовності сваритися із США, які, як впливає з останніх заяв Президента Обами та інших високопосадовців його адміністрації, нарешті усвідомили необхід-

Російські військові кораблі біля берегів Австралії не допомогли пом'якшити риторичку щодо Путіна

ність продемонструвати справжнє лідерство у питанні протидії російській агресії.

Звертає на себе увагу також чіткий натяк на ставлення до господаря Кремля у вигляді відведеного йому місця з краю в нижньому ряду під час традиційного протокольного фотографування. Всі ці фактори, а також відсутність якогось практичного значення від участі Президента Росії у саміті G20, зробили його перебування у Брісбені нестерпним. В результаті, доволі неочікувано для більшості оглядачів, під надуманим приводом («необхідність виспатися перед роботою») він змушений був по суті втекти звідти, не дочекавшись оприлюднення заключного комюніке та запланованого програмою сніданку.

Під час саміту Великої Двадцятки провідні країни світу вперше на найвищому рівні продемонстрували свою єдність у неприйнятті брутального порушення Росією норм міжнародного права та руйнації нею системи світової безпеки, яка склалася після Другої світової війни. Водночас слід наголосити, що під час саміту світовими лідерами не було досягнуто якихось

США усвідомили необхідність демонструвати лідерство у протидії російській агресії

Протокольні питання дозволили сховати відсутність рішень щодо проблемних питань російської агресії

домовленостей по суті проблемного питання щодо російської агресії, і саме тому смакування протокольних питань участі Президента Владіміра Путіна стали основною темою, що обговорювалася у медіа по його завершенні.

Цілком очевидно, що дипломатичний конфуз, який пережив Володимир Путін у Брісбені, не залишиться без наслідків. Наразі в нього два варіанти дій — шукати політичний спосіб зберегти обличчя, поступово згортаючи свою агресію проти України, або спровокувати широкомасштабну війну в Європі, намагаючись відігратися за ті години сорому, які він змушений був пережити в Австралії.

Для України перший сценарій набагато привабливіший, аніж другий, який з великою ймовірністю розігруватиметься за рахунок десятків тисяч життів її військових та мирного населення. Проте для реалізації політичного виходу з ситуації необхідно закріпити успіх, продовжуючи наполягати на відновленні Женевського формату переговорів, обґрунтовуючи таку необхідність фактичним провалом, з вини російської сторони, так званих мінських домовленостей. У цьому контексті визначальну роль може відіграти запланований на 21 листопада візит віце-президента США Джозефа Байдена до України.

Україні необхідно наполягати на відновленні Женевського формату переговорів

Відновлення територіальної цілісності України: чого чекати від коаліції?

Позачергові вибори до Верховної Ради України стали виконанням третьої, після підписання Угоди про асоціацію з ЄС та обрання нового глави держави, вимоги Майдану. Затамувавши подих, суспільство, яке стає все більш роздратованим результатами діяльності нової влади, стежить за коаліціадою та публічними політичними чварами між політиками, що тривають вже четвертий тиждень. При цьому відповідей на деякі актуальні питання сьогодення поки що не проглядаєть-

ся. Одним із найбільш нагальних викликів для України безсумнівно є агресія Росії та відновлення територіальної цілісності країни.

В оприлюдненому 15 листопада цього року на сайті партії «Блок Петра Порошенка» проєкті коаліційної угоди питанню Криму, м. Севастополь і тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей приділено «аж» 10 пунктів в розділі VI «Реформа системи національної безпеки та оборони». Стосуються вони в основному мінімізації наслідків агресії

Росії. Зокрема, йдеться про доволі реалістичні речі, такі як «подання міжнародних позовів проти Російської Федерації», «забезпечення юридичного захисту законних інтересів кримсько-татарського народу та громадян України інших національностей», «цільові програми підтримки різних вікових, етнічних, соціальних та інших груп населення», інформаційну політику, статус вимушених переселенців. Поряд з цим низка положень носить суто декларативний характер, зокрема щодо «протидії діяльності окупаційних влад Криму та Севастополя, а також незаконних терористичних угруповань, які діють на території Донецької і Луганської областей», «забезпечення повного дотримання міжнародних норм і правил, встановлених щодо окупованих територій», «заходів щодо стимулювання закріплення складу населення», «вдосконалення законодавства, що регулює економічну діяльність на тимчасово окупованій території» тощо.

Водночас в проєкті коаліційної угоди не міститься жодних кроків, спрямованих на відновлення status quo, який існував до анексії Росією Криму. Натомість під час виборів та після них риторика спікерів політичних партій, які скоріш за все сформулюють коаліцію у Верховній Раді та Уряді України, з цих питань відрізняється кардинальним чином. Найбільш пацифістську позицію займає політичний проєкт Президента України Петра Порошенка, найбільш радикальну — партія Олега Ляшка.

На фоні посилення тенденції до уніфікації позиції провідних країн світу щодо агресії Росії та беззастережне визнання ними територіальної цілісності України така позиція провладних партій виглядає як мінімум дивною. Найбільш яскраво на користь цієї тези свідчать результати саміту Великої Двадцятки, який відбувся

15 — 16 листопада в Австралії, та посилення публічного тиску суспільств окремих держав-членів ЄС, зокрема Чехії та Угорщини, на своїх «проросійських» лідерів.

Щоб розраховувати на повноцінну підтримку міжнародної спільноти, слід забезпечити узгодження та реалізацію власної послідовної стратегії щодо відновлення контролю законної влади на всій території країни. Крім того, мільйони громадян України, які проживають в Криму, м. Севастополь та на тимчасово окупованих територіях Донбасу, очікують рішучих практичних кроків з боку центральної влади України. Водночас відсутність цілісного бачення, яким чином та в які терміни влада збирається повертати втрачені в результаті агресії Росії території, а також яким чином буде забезпечувати права своїх громадян, що потерпають від окупації, може на тривалий час відштовхнути їх від Києва.

Враховуючи це, при доопрацюванні Коаліційної угоди слід узгодити конкретні соціально-економічні, правові, політико-дипломатичні, гуманітарні, воєнні та інші заходи, спрямовані на захист України від можливих зазіхань російської сторони на інші території України та на створення передумов для повернення тимчасово окупованих районів Донецької та Луганської областей, а також Криму та м. Севастополя до складу України. При цьому важливо забезпечити, щоб і в публічній риторичній керівництво держави та представники парламентських партій, які невдовзі сформулюють коаліцію та Уряд, говорили єдиним голосом, а не врізнобій. Лише за таких умов можна буде розраховувати на дієву підтримку США, ЄС та інших партнерів України, а також на зростання проукраїнських настроїв на тимчасово окупованих територіях.

Україна потребує стратегії повернення втрачених територій

Положення коаліційної угоди щодо неконтрольованих територій є декларативними

Європейський фокус

Рада ЄС вимагає від України реформ

17 листопада 2014 року в Брюсселі відбулося засідання Ради Міністрів закордонних справ ЄС. Резолюція за його результатами, як і очікувалося в українському експертному середовищі, не стала сенсаційною.

Україна перед проведенням засідання Ради ЄС вкотре наголошувала на потребі введення нових санкцій проти Росії, проте відповідне рішення не було прийнято. Продовжують наполягати на посиленні обмежень проти Росії лише 6 держав, які традиційно вважаються друзями України, — Польща, Литва, Латвія, Естонія, Велика Британія та Швеція.

Нових санкцій проти Росії не було введено

Напередодні події високий представник ЄС у питаннях зовнішньої та безпекової політики Федеріка Могеріні заявляла, що питання України буде в центрі уваги засідання Ради ЄС. Водночас вона сказала, що обговорюватимуться три паралельні шляхи вирішення ситуації — санкції (проте, за її словами, вони не є основною метою), з іншого боку — реформування України та пошук нових інструментів у переговорах ЄС — Росія. Втім останнього в резолюції не згадали, що свідчить про відсутність спільного бачення з цього приводу серед держав-членів ЄС.

Заключний документ складається з 11 пунктів та торкається виключно питання врегулювання ситуації в Україні. Проте з рішення ЄС випливає, що подальший розвиток можливий, якщо міститиме два паралельних елементи. Перший — це мирне врегулювання на Сході, інший, не менш важливий, — проведення реформ.

Мирне врегулювання та реформи — дві взаємозалежні складові розвитку України

Мирне врегулювання

Європейський Союз вкотре підкреслив свою відданість міжнародному праву та закликав сторони конфлікту неухильно дотримуватися положень Мінського протоколу.

Рада ЄС підкреслила неправомірність «виборів», що відбулися в так званих ЛНР/ДНР 2 листопада. Більше того, у резолюції зазначається, що усім сторонам конфлікту потрібно сприяти проведенню позачергових місцевих виборів відповідно до українського законодавства, як це передбачено Мінським протоколом.

У зв'язку з цим Євросоюз вирішив розширити список осіб, які підпадуть під дію санкцій. Конкретні пропозиції мають підготувати Європейська Комісія спільно з Європейською

службою зовнішньої діяльності до наступного засідання Ради міністрів.

Розширення санкцій саме в такому форматі може, з одного боку, показати Росії, що вона все-таки має шляхи для маневру, а з іншого — покликане досягти ефекту заспокоєння України, адже зрозуміло, що жодних серйозних наслідків на практиці такі обмеження мати не будуть. Тим не менш, в резолюції чітко проводиться лінія на покладення вини за те, що відбувається на Сході України, на Росію. Крім того, в ній міститься заклик до офіційної Москви взяти відповідальність за врегулювання конфлікту на себе.

Глави зовнішньополітичних відомств Євросоюзу закликали сторони активізувати роботу тристоронньої контактної групи Україна — Росія — ОБСЄ, а також забезпечити розслідування катастрофи малайзійського літака МН17. Окрему увагу привернуто до порушення прав кримських татар.

У заключному документі відчувається сподівання на те, що формування уряду нарешті зрушить з мертвої точки питання демократичних змін в Україні, на що постійно звертають увагу посадовці ЄС усіх рівнів. Необхідність проведення реформ проходить червоною ниткою через більшість пунктів резолюції:

- вітаючи Україну з проведенням парламентських виборів 26 жовтня, ЄС розраховує якнайшвидшого формування нового уряду України. Новий уряд, на переконання ЄС, має віднайти загальнонаціональний консенсус щодо проведення політичних та економічних реформ, включаючи конституційну реформу, децентралізацію, реформу юстиції, боротьбу з корупцією тощо;
- вітаючи початок тимчасового застосування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Рада міністрів знову звернула увагу на те, що уряд повинен пришвидшити імплементацію реформ, передбачених положеннями Угоди.

ЄС своєю чергою запевняє у фінансовій допомозі на їх реалізацію;

- попри досягнення позитивної домовленості між Україною та Росією від 30 жовтня 2014 року про постачання блакитного палива до України до березня 2015 року, а також реверсного постачання газу з держав-членів ЄС, Рада ЄС зазначає необхідність реформування енергетичного сектору України, зокрема реструктуризації газового ринку.

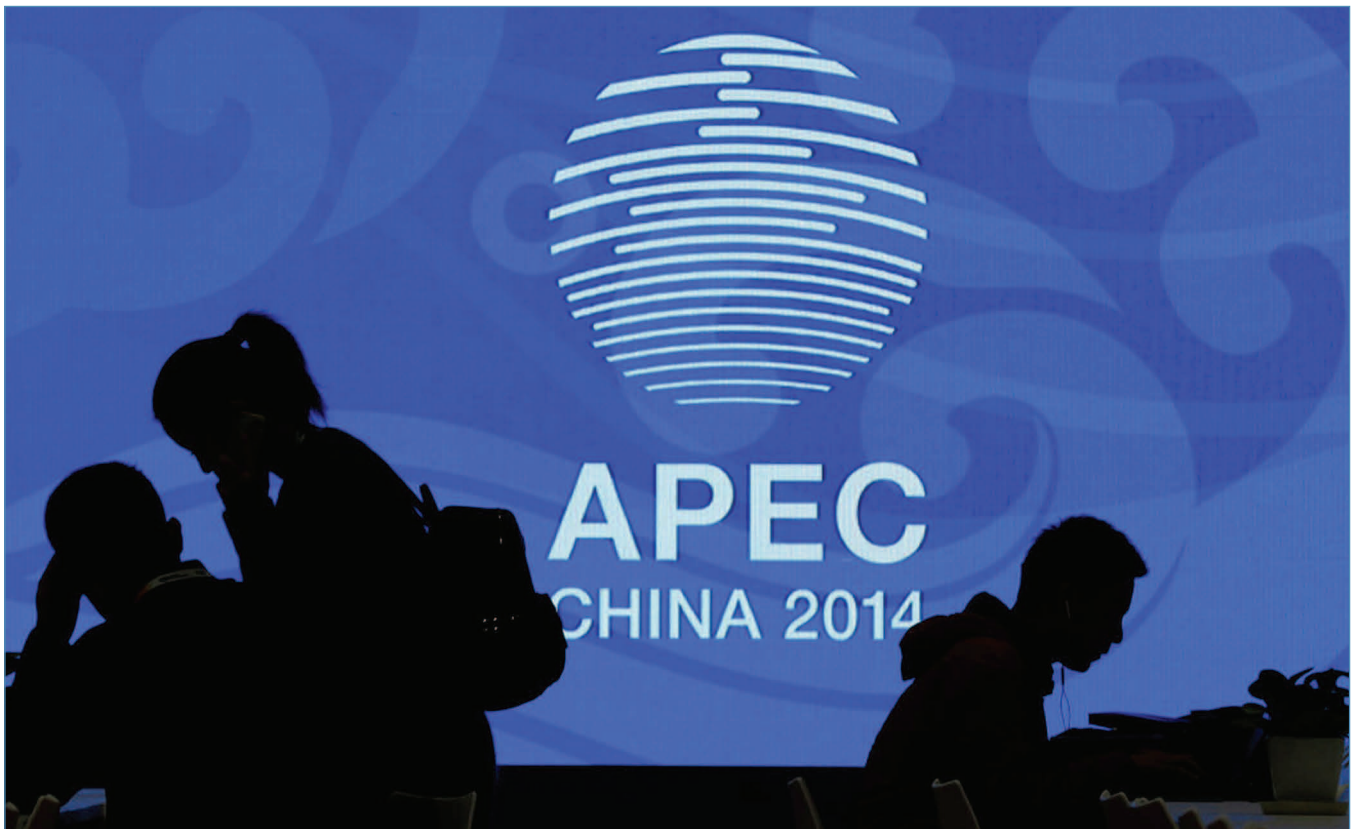
У день засідання Ради ЄС Міністр закордонних справ України Павло Клімкін та високий представник Європейського союзу у питаннях зовнішньої та безпекової політики Федеріка Могеріні підписали Угоду щодо статусу консультативної місії ЄС з реформування сектору цивільної безпеки України. Для її реалізації, на думку Ради ЄС, необхідна синергія зусиль України, ЄС, ОБСЄ та інших міжнародних гравців. Останній пункт резолюції присвячений саме цьому питанню та необхідності реформування правоохоронних органів.

У цілому рішення Ради ЄС можна вважати нейтральним і таким, що не матиме особливих наслідків для розвитку ситуації на сході України. Розширення санкцій проти так званих «лідерів» ЛНР/ДНР матиме маловідчутний ефект. Водночас певним негативним моментом можна вважати занадто жорстку прив'язку ЄС питання врегулювання на Донбасі до так званих міських домовленостей. Цілком очевидно, що ані російська сторона, ані контрольовані нею бойовики та терористи не збираються виконувати жодного з підписаних їхніми представниками документів. Проте, вірогідно в силу відсутності узгодженої всередині ЄС та із США позиції щодо доцільності започаткування більш дієвого формату переговорів, зокрема Женевського, в Брюсселі не знаходять нічого кращого, як відштовхуватися від того, що є. Погоджена резолюція — це документ, який мав бути ухвалений, проте вона явно носить проміжний, вичікувальний і несамодостатній характер.

Резолюція Ради ЄС — це проміжне, вичікувальне несамодостатнє рішення

Регіональний та глобальний фокус: вплив на Україну

22-й саміт Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва

10–11 листопада 2014 р. у Пекіні відбувся 22-й саміт Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), ключовою темою якого було створення зони вільної торгівлі у тихоокеанському регіоні. Лідери країн, що входять до АТЕС, підтримали ідею щодо нового економічного простору, яку запропонував Пекін, та домовились про організацію дворічного проекту з вивчення китайської ініціативи.

Китай запропонував ідею створення ЗВТ у тихоокеанському регіоні

Ідея Азійсько-Тихоокеанської зони вільної торгівлі (Free Trade Area of the Asia-Pacific (ФТААР) очевидно розглядається Пекіном як альтернатива процесам, вже ініційованим США, Канадою та Євросоюзом щодо створен-

ня економічного простору, який би об'єднував найбільш індустріально розвинені країни Заходу. Пекін вперше озвучує можливість запровадження зони вільної торгівлі з індустріально розвиненими країнами та готовий розпочати діалог про нові торгово-економічні відносини не тільки з США, але й з Японією та Південною Кореєю, а також з Австралією, з якою відповідні переговори успішно завершилися напередодні саміту G20. Водночас США проводять переговори щодо створення зони вільної торгівлі у рамках так званого Транс-Тихоокеанського партнерства, до якого мають увійти 12 країн. Однак ані Китай, ані Росія не належать до цього списку.

Одним із найважливіших результатів саміту АТЕС для Росії стало підписання меморандуму щодо енергопостачання між РФ та Кита-

ем із використанням так званого «західного маршруту»: транспортування до Китаю газу з родовищ Західного Сибіру через газопровід «Алтай». Розпочати прямі поставки планується вже у 2019 році.

Подібний контракт по «східному маршруту» РФ та КНР вже уклали у травні 2014 року. «Східний маршрут» передбачає поставку 38 млрд. кубометрів російського газу на рік по магістральному газопроводу «Сила Сибіру». Однак тут російська сторона дещо не прорахувала — Пекін не погоджується на її пропозиції щодо спільного фінансування будівництва цього газопроводу, яке оцінюється в розмірі 55–70 млрд. доларів. Раніше передбачалося, що на реалізацію цього проекту від китайської сторони буде отримано близько 25 млрд. доларів. Експерти зазначають, що без авансу ціна будівництва може зрости і газопровід не окупиться при збереженні встановленого 30% мита. Навіть попри заздалегідь економічно невигідні умови (рентабельність проекту для Росії є вкрай низькою) російська сторона готова йти на такі поступки.

Очевидно, що Росія прагне диверсифікувати власні шляхи поставок газу, переорієнтовуючись на Азію. Перебуваючи в економічній ізоляції з боку західних держав, вона таким чином намагається заручитися підтримкою китайських партнерів. Крім того, в Кремлі розглядають Китай як основного інвестора. Таку зацікавленість можна пояснити наступними аргументами: у зв'язку із запровадженням західних санкцій російські компанії «Роснефть» та «Газпром» оголосили про необхідність додаткового фінансування, а введені обмеження позбавили вуглеводних монополістів пільгового кредитування на Заході.

На фінансування вказаних компаній було виділено близько 43 млрд. доларів з Фонду національного добробуту РФ (ФНБ). Водночас «Газпрому» для вдалої маркетингової кампанії і залучення зовнішніх кредитів бракує позитивного інформаційного поля. Вірогідно також, що російський газовий монополіст звертатиметься за кредитуванням та пропонуватиме співпрацю в газовій сфері компаніям з Індії і Південної Кореї.

Крім того, рішення Росії диверсифікувати поставки блакитного палива пов'язано з втратою 35% європейського ринку газу впродовж останніх 10 років. Адже країни ЄС після чисельних газових конфліктів з РФ впевнено диверсифікували потоки газу, успішно реалізували програми енергоефективності, що суттєво зменшило їх потребу у вуглеводнях, а також започаткували програми альтернативних та відновлювальних видів палива.

Диверсифікація експорту російських енергоресурсів у китайському напрямку опосередковано впливатиме на Україну — в частині фінансових втрат за транзит газу. На даний момент 55% всього газового експорту «Газпрому» здійснюється територією України. Слід наголосити, що експортний газовий баланс Росії наразі характеризується наступним чином: 79% становить експорт газу до країн Європи, 18% — до країн Азії, 3% — до Північної та Південної Америки. Таким чином, якщо Росія зменшить ключові газові потоки до Європи, переорієнтувавши експорт вуглеводнів до Китаю, то очікувано, що Україна зазнає фінансових втрат від зменшення обсягів транзиту газу територією нашої держави.

Втім слід врахувати, що реалізація спільного російсько-китайського проекту розпочнеться з 2019 року. До того часу Україна має усі можливості модернізувати свою газотранспортну систему та запропонувати реалізацію проекту щодо створення потужного «газового хабу» на своїй території.

Зустріч організації Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва також була насичена і дипломатичною активністю. Зокрема, на фоні ескалації ситуації на Сході України значна увага була приділена контактам між Президентом РФ Владіміром Путіним та Президентом США Бараком Обамою. Відповідно до офіційних заяв Вашингтона, жодних протокольних зустрічей між ними ані в Пекіні під час саміту АТЕС, ані в Брісбені в рамках зустрі-

Росія втратила 35% європейського ринку газу впродовж останніх 10 років

Росія погоджується на заздалегідь економічно невигідний газовий контракт з Китаєм

Російсько-китайський газовий контракт спричинить зменшення обсягів транзиту газу через Україну

чі G20 не планувалося. Проте декілька коротких розмов між В. Путіним та Б. Обамою все ж таки відбулися в кулуарах саміту. Вони тривали близько 20 хвилин і стосувалися основних питань, що, власне, викликають значну напругу у відносинах між США та Росією: агресія РФ проти України та підтримка Москвою сирійського уряду Башара Асада. Непростий стан

Саміт АТЕС в Пекіні став своєрідною преамбулою до зустрічі G20 в Брісбені

відносин між лідерами двох держав відчувався і під час публічних заходів в рамках саміту.

Водночас позиція США щодо України залишилася незмінною: продовжуючи звинувачувати Кремль в ескалації ситуації та підтримці сепаратистів на Сході України, очільник Білого дому погрожує тривалою ізоляцією Росії. Подібна політична тактика може мати неабиякі наслідки для Президента РФ, який своїми діями прагне користуватися повагою та впливом на зовнішньополітичній арені.

Розширення впливу Росії на Балкани: українські уроки для Сербії

Європейські лідери починають усвідомлювати, що намагання Росії розширити зону свого впливу мають активну тенденцію виходити за межі традиційного ареалу, куди входять країни СНД, в тому числі Східного партнерства, зокрема Україна, Молдова та Грузія. Про таку загрозу вперше публічно заявила канцлер Німеччини Ангела Меркель під час свого виступу в Інституті міжнародних відносин імені Франка Лові в Сідней у рамках свого візиту в Австралію для участі у саміті G20.

Росія намагається повернути свій вплив у межі водорозділу часів Холодної війни

Вплив Росії поза межами водорозділу, який склався після Холодної війни, донедавна був спрямований на створення розбіжностей всередині ЄС та підтримку російських позицій щодо чутливих для неї питань, зокрема запровадження санкцій. Це стосувалося як вже дійсних держав-членів ЄС (Угорщини, Болгарії, Чехії, Словаччини тощо), так і кандидатів на вступ — зокрема балканських країн, які в майбутньому мали посилювати проросійські позиції всередині співтовариства.

Водночас, у зв'язку із ситуацією в Україні та у контексті останніх тривожних геополітичних тенденцій, російська стратегія впливу на Балканах може зазнати змін та трансформуватися із впливу засобами

Російська стратегія м'якої сили на Балканах може змінитися розгортанням українського сценарію

м'якої сили у розгортання сценаріїв, подібних до українського.

Найвірогіднішою така загроза виглядає для Сербії, яка з поглибленням кризи між Росією та Заходом щодо України вимушена балансувати між євроінтеграційними та євроатлантичними прагненнями країни та історично тісними відносинами з Росією.

З одного боку, протягом останніх років Сербія здійснила значний прогрес у напрямку до європейської інтеграції, підписавши Угоду про асоціацію у 2008 році та ставши країною-кандидатом у 2012 році. У січні 2014 року Рада ЄС погодила початок переговорів про вступ Сербії до Європейського Союзу.

Водночас сербська ситуація щодо вступу до ЄС виглядає надзвичайно подібною до тої, що відбувалася в Україні під час правління Януковича — Азарова щодо підписання Угоди про асоціацію з ЄС. З одного боку, Прем'єр-міністр Сербії Александр Вучич декларує євроінтеграційні прагнення Сербії, але сербський Уряд не поспішає із проведенням реформ, яких вимагає для цього ЄС. На сьогодні правлячу еліту Сербії більше влаштовують слабкі державні інституції, політично залежна система судочинства та медіа, які забезпечують їхні сильні владні позиції. Натомість реформи, проведення яких є передумовою вступу в ЄС, можуть поставити під загрозу продовження

Сербська ситуація щодо вступу до ЄС нагадує українську часів Януковича — Азарова

перебування при владі нинішніх сербських політичних гравців.

Більше того, переговори щодо вступу Сербії до ЄС ускладнені питанням Косово, що є надзвичайно чутливим для сербів. Хоча формально Брюссель і не вимагає від Сербії визнання незалежності Косово, але головною умовою продовження переговорів щодо вступу вважає налагодження Сербією діалогу із косоварською владою своєї колишньої провінції.

Ці тенденції зумовлюють обопільну втому — як ЄС від Сербії, так і Сербії від ЄС, — яка продовжує наростати. Свідченням першого є низка останніх заяв європейських лідерів, зокрема нового Президента Єврокомісії Жан-Клода Юнкера, про те, що протягом наступних п'яти років не слід очікувати, що якась із країн Західних Балкан стане членом ЄС. З іншого боку, ЄС також втрачає свою привабливість для сербів. Так, якщо у 2000 році рівень підтримки вступу Сербії до ЄС сягав 80% опитаних, то зараз цей показник вперше впав

Рівень підтримки вступу Сербії до ЄС впав нижче 50%

нижче 50%. Антиєвропейські настрої в Сербії продовжують зростати, що вилилося 16 листопада 2014 року у десятитисячну демонстрацію у Белграді проти вступу країни в ЄС та за інтеграцію з Росією, з якою Сербія має традиційно тісні контакти. Хоча заради справедливості слід зазначити, що така чисельність не є критичною для цієї країни, в якій протягом останніх 15–20 років з інших приводів виходили на вулиці сотні тисяч громадян.

Для Росії ж Сербія — це не просто стратегічний партнер, а чи не єдиний плацдарм для ширшого розповсюдження свого впливу на інші балканські країни, зокрема Боснію і Герцоговину, Македонію та Чорногорію. Тому Москва послідовно намагається поглиблювати свій вплив, використовуючи ті ж інструменти, які вже успішно прийшли своєю апробацією в Україні та раніше в інших колишніх радянських республіках. Мова йде передусім про економічну та енергетичну експансію, а також розігрування карти унікальної православно-слов'янської цивілізації, яка протиставляється західній. Сербія залишається єдиною європейською країною поза СНД, яка має зону вільної торгівлі із Росією, і це в той час коли не Росія, а Німеччина та

Італія є її найбільшими торговельно-економічними партнерами.

Європейський Союз у відносинах з країнами, які отримали статус кандидата на вступ, наголошує на необхідності проведенні спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП). Водночас склалася унікальна ситуація, коли Сербія дозволяє собі займати окрему позицію щодо санкцій проти Росії. При цьому Сербія у переговорах із ЄС наполягає на відсутності в принципі у ЄС такої СЗБП, наводячи як приклад різну позицію держав-членів ЄС щодо Косово. Адже велика частина держав членів ЄС вже визнала незалежність Косово, в той час як Словаччина, Румунія, Іспанія, Греція та Кіпр утрималися від такого кроку.

Сербія наполягає на відсутності спільної зовнішньої політики ЄС

Офіційний Белград у переговорах із Брюсселем наполегливо просуває позицію, що його інтеграція до ЄС не повинна суперечити підтримці традиційних історичних зв'язків із Росією. Як конкретний приклад такої позиції є намагання Белграду використати можливості, що відкрилися для сербської економіки у результаті запровадження російських продовольчих санкцій на продовольчу продукцію ЄС. У цьому зв'язку наприкінці серпня 2014 року Єврокомісія видала рекомендацію державам-партнерам та державам-кандидатом на вступ до ЄС не нарощувати поставок продовольства в Росію. Офіційний Белград відреагував на це заявою про те, що не буде вводити субсидії на експорт товарів в Росію, але і не стане зупиняти виробництво чи експорт товарів на російський ринок. При цьому Сербія періодично блокує спроби деяких європейських країн обійти російське ембарго через її територію. У цьому зв'язку офіційний Брюссель опинився в доволі делікатній ситуації. Адже складно вести мову про заборону, до прикладу, експорту Сербією полуниці до Росії, в той час як все ще висить у повітрі питання передачі Францією «Містралів», який є надсучасним військовим кораблем.

Белград вигідно скористався російським продовольчим ембарго

Іншим аспектом балканського ребуса є те, що Сербія має статус спостерігача в Організа-

ції Договору про колективну безпеку (ОДКБ), в якій домінує Росія. Рік тому між Сербією та Росією було укладено Угоду про військове співробітництво, де визначено напрями співпраці під час миротворчих місій, спільних військових навчань, обмінів у військовій сфері та у галузі військового виробництва. У рамках цього Договору 14 листопада 2014 року Росія та Сербія провели наймасштабніші за останні 30 років спільні військові навчання, що відбулися за 60 кілометрів від кордону з Хорватією, яка є членом НАТО. Такими маневрами Росія намагається довести, що має союзників в Європі.

Що стосується українського питання, то сербські офіційні представники підкреслюють у своїх заявах, що «як Косово є частиною Сербії, так і Крим є частиною України». Водночас, у березні 2014 року Сербія утрималася від підтримки Резолюції ООН 68/262 щодо територіальної цілісності України, в якій засуджувалася анексія Росією Криму. Натомість Україна, дотримуючись принципу безумовної поваги до суверенітету та територіальної цілісності всіх держав у міжнародно-визнаних кордонах, не визнає незалежності Косово, навіть попри те, що Косово, на відміну від Сербії, нещодавно приєдналось до санкцій ЄС проти Росії.

У серпні цього року Прем'єр-міністр Сербії Александр Вучич публічно визнав, що декілька десятків громадян Сербії беруть участь у збройному конфлікті на Сході України на стороні так званих ДНР та ЛНР, та засудив їхні дії. Мова йшла про представників сербського руху четників, який часто характеризується як «православний Талібан». Крім того, цей рух в усіх військових конфліктах та війнах, в яких коли-небудь брала участь Сербія, проявив себе як організація з явними ознаками терористичної. За іншими даними, представники цього радикального руху також активно виступали на боці російської сторони в Криму. Під час псевдовиборів на Сході України, що відбулися 2 листопада 2014 року, було ідентифіковано двох так званих спостерігачів з Сербії, один з яких — Владімір Дукановіч — є членом сербського парламенту від правлячої партії.

Як уявляється, моментом істини у визначенні позиції Сербії щодо дій Росії в Україні стане 2015 рік, коли вона головуватиме в ОБСЄ, адже саме ця організація наразі відіграє про-

відну роль у сприянні врегулюванню українсько-російського конфлікту. З одного боку, це головування може дати країні балів на європейському напрямку, з іншого боку, Сербія поки що не готова ризикувати загостренням стосунків із Росією з цього питання.

Для ЄС позиція Сербії є серйозним іспитом. Адже з одного боку, ця країна неодноразово ставала дестабілізуючим чинником для всієї Європи, тому її конче необхідно тримати під контролем. З іншого боку, мова йде про спільні цінності та уніфікованість підходів до найважливіших питань сьогодення, які культивує ЄС.

На даний момент ЄС намагається діяти щодо Сербії по аналогії з Україною часів раннього Януковича, — проголошує її найкращим учнем на шляху вступу до ЄС та закриває очі на факти порушення свободи слова та відсутність інших демократичних стандартів. Власне, у цьому проявляється ставлення до Сербії як до об'єкта, а не суб'єкта міжнародних відносин, та поглядів на неї не як на окрему країну, а лише як на частину балканського регіону, де Белград досі має ще значний вплив та наразі виступає у ролі фактору стабільності.

Росія ж, зі свого боку, офіційно не заперечує можливість приєднання Сербії до ЄС. У цьому зв'язку Москва, окрім близького партнера всередині ЄС, вірогідно розраховує також отримати негативний приклад того, що вступ до ЄС не спричинює таких бажаних результатів, як демократизація та підвищення стандартів життя для демонстрації його найбільш запеклим єврооптимістам. Це, у свою чергу, має збільшити втому ЄС від розширення та ще далі відсунути євроінтеграційні перспективи України.

В той же час, складаються передумови, які можуть змусити Росію змінити тактику щодо Сербії та перейти від сценарію м'якого впливу зсередини ЄС до жорсткого розкачування ситуації за прикладом України. Цьому також сприяють реваншистські настрої щодо Косово, що не без російського впливу поступово поширюються серед зна-

Під час головування в ОБСЄ Сербія не зможе ризикувати своїми стосунками з Росією

В країні поширюються реваншистські настрої щодо Косово

чної кількості сербського населення. Одним із свідчень такої тенденції є розповсюдження серед суспільства тези про те, що «Косово — це Сербія, а Крим — це Росія», а також підтримка в русофільських осередках такої думки, що без так званого «звільнення Новоросії неможливе звільнення Косово». Таким чином, у сербському суспільстві є схильність розглядати Крим як російський реванш та одночасно приклад для Сербії. Якщо згадана тенденція наростатиме та Кремлю заради самоствердження та реваншу за приниження під час G20 в австралійському Брісбені вдасться розкачати ситуацію, то наслідки для всього регіону будуть непередбачувані, а питання України взагалі відійде на другий план у порядку денному для ЄС.

Водночас для простих сербів ще свіжі в пам'яті бомбування Белграду за часів Мілошевича та зрадлива позиція Москви по відношенню до їхньої країни і під час запровадження санкцій ООН, які діяли досить тривалий час, і в питанні визначення статусу Косово. Тому першочерговим завданням Європейського Союзу

має стати протидія інформаційній пропаганді Росії в Сербії та повномасштабна співпраця з громадянським суспільством та політичною елітою цієї без перебільшення ключової для стабільності в Європі балканської країни.

Наразі важливо, щоб сербська нація та сербська політична еліта усвідомили, що й їхня країна, й Україна виступають суто розмінними монетами у ході протистояння чи досягнення якихось домовленостей між провідними геополітичними гравцями: США, Росією, ЄС та Китаєм. Уряди обох країн не розуміють важливості проведення внутрішніх реформ, що є єдиним способом посилення їхніх держав та перетворення їх на самостійних гравців на міжнародній арені на кшталт Польщі та Туреччини. Водночас Сербія знаходиться у більш вигідній позиції, оскільки ще не пройшла точку біфуркації, і приклад України може стати для неї корисним уроком.

Реформи — це єдиний шлях для перетворення Сербії, як і України, у впливових гравців

Російські санкції проти Молдови та їх наслідки для України

27 червня 2014 р. Молдова підписала Угоду з ЄС про асоціацію, яка набула чинності 1 вересня цього року. Російський уряд відреагував на це миттєво, анонсувавши введення ненульового мита на експорт молдавських товарів. Згодом Мінекономрозвитку Російської Федерації оприлюднило документ, в якому розглядалось кілька сценаріїв з обмеження торгівельно-економічних відносин з Республікою Молдовою. В результаті такого цілеспрямованого тиску, в період посилення санкцій світової спільноти проти Росії в серпні-вересні поточного року, Прем'єр-міністр Молдови Юрій Лянке заявив, що його держава виступає проти введення санкцій відносно Російської Федерації та готова продовжувати російсько-молдовську співпрацю.

Молдова виступила проти введення санкцій щодо Росії

Напередодні дев'ятих парламентських виборів у Молдові, які відбудуться 30 листопада цьо-

го року, з експертних оцінок стало відомо, що виборці віддають перевагу політикам-євроінтеграторам. Фактично синхронно з оголошенням перших виборчих рейтингів молдовських політичних сил Кремль розпочав потужну інформаційну кампанію з анонсування обмежень, які чекають Молдову в майбутньому у разі реалізації нею євроінтеграційного курсу. Насамперед, це стосуватиметься банківського сектору, торговельних операцій та енергетичної сфери.

Варто нагадати, що з 1991 р. Росія є ексклюзивним постачальником газу до Молдови та Придністров'я. За даними «Газпрому», щороку постачається 1 млрд куб. м газу до Молдови та 2 млрд куб.м газу до Придністров'я. У 2011 р. російсько-молдовський довгостроковий газовий контракт закінчився. Російська Федерація поставила умову перед молдовським урядом щодо підписання наступного такого договору, яка полягала у відмові Кишинєва від членства в Європейському Енергетичному співтовари-

стві та впровадження Третього енергетичного пакета. Оскільки молдовський уряд відмовився прийняти ці умови, довгостроковий контракт на поставки газу з Росії не був підписаний. На сьогодні ситуація склалася таким чином, що газопостачання до республіки здійснюється відповідно до старого контракту, який кожного разу пролонгується на наступні періоди. Наразі російські урядовці вказують на фінансову заборгованість Придністров'я за спожитий газ у розмірі 4 млрд дол. США перед «Газпромом». Вони наголошують на тому, що вказаний борг повинен сплачувати саме молдовський уряд, оскільки він не визнає незалежності Придністров'я та вважає його своєю територією. Більше того, офіційний Кишинів також має борг перед російським газовим монополістом у 500 млн дол. США.

Газовий борг Придністров'я сплачує Молдова

Спроби Молдови диверсифікувати поставки газу через реверс із Румунії не принесли відчутних результатів. Уведений в експлуатацію 27 серпня 2014 р. газопровід Унгени-Ясси, який зв'язує молдовські та румунські газотранспортні мережі, сьогодні не працює. Причиною тимчасової зупинки його роботи стало блокування з боку «Молдовагазу» підписання додаткових угод з Румунією. Втім, навіть у разі налагодження румунського реверсу, Молдова зможе отримувати лише близько 50 млн куб.м газу на рік, тобто 5% від необхідних обсягів. За оцінками технічних спеціалістів, країна має всі можливості для збільшення реверсу румунського газу до 50% у своєму енергетичному балансі. Водночас для цього необхідні доволі значні інвестиції в оновлення і модернізацію наявної газотранспортної інфраструктури, а також час — від 2 до 4 років.

Румунський реверс забезпечить лише 5% від необхідних Молдові обсягів газу

Отже, російські урядовці нині активно використовують газовий компонент як інструмент тиску на офіційний Кишинів з метою змінити вектор його зовнішньої політики. Зокрема, чи-

новники Міністерства енергетики Російської Федерації заявляють про готовність ввести обмеження на поставки газу до країни, а в разі загострення ситуації взагалі припинити поставку вуглеводнів. Наслідки молдовсько-російського газового конфлікту можуть негативно вплинути на Україну:

Молдовсько-російський газовий конфлікт матиме негативні вплив на Україну

- по-перше, українська сторона не зможе отримати прибуток від транзиту газу до Молдови. Оскільки щороку через нашу газотранспортну мережу проходить близько 100% російського газу до Республіки Молдови, що в кількісному вимірі складає близько 3 млрд куб. м, це вкрай негативно позначиться на наповненні українського бюджету;
- по-друге, якщо у розпал опалювального сезону Росія все-таки припинить поставки газу до Молдови, то ймовірно, що Європа, після відповідних технічних робіт, реверсуватиме газ до цієї країни через українську газотранспортну мережу. Втім це означтиме зменшення європейського реверсу до України, який за нинішніх умов дефіциту вугілля та електроенергії є критично важливим для нашої держави;
- по-третє, очевидною стане модель поведінки Росії щодо постачання газу на Донеччину за Придністровським сценарієм, коли терористичні угруповання самопроголошених ДНР та ЛНР отримуватимуть у повному обсязі російський газ, а боргові зобов'язання покладатимуть на український уряд. Зважаючи на факт їхнього споживання 20% газу в загальному енергобалансі України, сума боргу можу бути доволі суттєвою;
- по-четверте, Кремль ймовірно розглядає можливим сценарій синхронізації відключення газу до України та Молдови в опалювальний сезон з метою погіршення гуманітарної ситуації в обох країнах, які безпосередньо межують з державами Європейського Союзу.

Метою публікації є оцінка основних зовнішньополітичних кроків України, аналіз представлення України у контексті глобальних процесів у регіоні та світі, а також огляд основних світових подій, що можуть мати вплив на подальший розвиток України та країн регіону. Окрема увага приділяється оцінці процесу європейської інтеграції України, зокрема питанням імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

@2014 Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД)

У разі цитування обов'язкове посилання на МЦПД

Автор ідеї: Василь Філіпчук

Відповідальний за проект: Вадим Трюхан

Колектив експертів МЦПД: Вадим Трюхан, Володимир Притула, Ірина Івашко, Олена Захарова, Наталя Слободян, Василь Поворозник

Експерти Центру відкриті до спілкування з медіа. Для отримання фахових коментарів просимо звертатися до Директора з комунікацій МЦПД Світлани Судак:

ssudak@icps.kiev.ua

20 листопада 2014 року